



וועדת הפרס ע"ש ברטה וישראל ניומן, החליטה להעניק את פרס ניומן לספרות עברית לשנת תשע"ב לסופר אתגר קרת, על הישגיו בפרוזה העברית. חברי ועדת הפרס היו: פרופ' מירי קובובי, פרופ' אבידב ליפסקר, פרופ' שמואל הפאל, ד"ר רחל אלבק-גדרון, ד"ר תמר וולף-מונזון ומר אבישי לוביץ', נציגו של מר ניומן.

חוות דעת השופטים שהוקראה בטכס שנערך באוניברסיטת בר-אילן,

כ"ו באדר תשע"ב, 20 במרס 2012

ובו הוענק פרס ניומן לשנת תשע"ב לסופר אתגר קרת

לפני עשרים שנה, בשנת 1992, ראה אור ב'סדרה הלבנה' של הוצאת 'עם עובד' ספרו של אתגר קרת, **צנורות**. הספר הדק, כלל בתוכו 56 סיפורים קצרצרים, שהיקפו של כל אחד מהם להוציא סיפורים מעטים, לא עלה על שלושה עמודים. הופעתו של הספר לוותה בתגובות מעורבות. היו שהתקשו לעכל את הנוסח הפוסט-מודרניסטי של כתיבתו, את ההומור השחור, את התחכום הלשוני, את התמימות המדומה ואת ההשתלחות העצמית-האירונית שהפנה קרת כלפי כתיבתו שלו. כשחתם את הסיפור 'הבעיה עם ההיבריס' בקביעה האוטו-אירונית – "עוד פוסט-מודרניסט עלום שם שכתב עליו סיפור גרוע" – היה מי שכתב "מאחר שהנחתום מעיד על עיסתו, ראוי לומר כבר בהתחלה שהצדק אתו".

מאז חלפו עשרים שנה, ודומה כי מאז שנות התשעים ואילך הפך אתגר קרת לדמות מרכזית בתרבות הישראלית. יצירתו רב-תחומית: הוא סופר, מחזאי, יוצר קומיקס ותסריטאי. יצירותיו המגוונות זוכות לקבלה ואהדה רבה. ניתן לטעון, כי קרת הוא הסופר הפופולארי והאהוד ביותר מבין הסופרים הצעירים בדור הספרותי שלאחר עמוס עוז, וא"ב יהושע. התקבלות זו באה לידי ביטוי לא רק בקרב קוראיו הישראלים, אלא גם בתרגום ספריו עד כה לשלושים ואחת שפות בשלושים וחמש ארצות.

דווקא מהמקום החשוב והמרכזי שגיבש במהלך השנים, כדָּבָר המרכזי של דור שלם – של חוויותיו, של מצוקותיו הרגשיות, ושל תחושת הניכור בה הוא חי – ראוי לחזור אל קובץ הסיפורים הראשון, 'צנורות', שבמידה רבה ניתן לקרוא אותו היום כמצג לתהליך התפתחותה של יצירתו של קרת בעשרים השנים האחרונות.

בקובץ זה סומנו קווי האפיון הבולטים של יצירתו, שבהמשך פותחו ושוכללו. קרת מתגלה כאומן הסיפור הקצרצר שמצליח לברוא בפסקאות בודדות - עולם שלם של רגשות, מחשבות, פחדים ומצוקות, מתוך יכולת מיוחדת במינה של התבוננות בפרטים ושימת לב לגווני הדקים הכמעט-נעלמים, שמהם נבנית המציאות. העולם הרגשי של סיפוריו נבנה באופן זהיר ועקיף. סיפוריו רוויי רגשות אך נעדרים מבע רגשי. הויסות הרגשי נעשה פעמים רבות באמצעות השלכת העולם הרגשי-סובייקטיבי של הדובר על אובייקטים הקיימים במציאות. כך למשל נפתח הסיפור 'בלטה':

"יש בלטה אחת ברחוב פיינברג פינת שדרות הדקלים. קל מאוד לזהות אותה. יש עליה כתם קטן בצבע חום-אדמדם, והיא מוגבהת מעט יותר משאר הבלטות ברחוב. בגלל זה, כשאתה עומד עליה, אתה מרגיש קצת



יותר גבוה משהרגשת קודם, ולפעמים הקצת הזה הוא בדיוק הקצת שהיה חסר. אבל אני עושה לבלטה הזאת עוול כשאני מדבר רק על התכונות החיצוניות שלה. יש בה הרבה יותר מזה. זאת הבלטה שעליה עמדתי בפעם היחידה בילדות שלי שבה "יצאתי גבר". ותאמינו לי, בלטה שהצליחה לגרום לילד פחדן ורכרוכי כמוני להתנהג באומץ, חייבת להיות משהו מיוחד" (עמ' 54).

התיאור נע בין התמקדות בבלטה כאובייקט חיצוני להתבוננות אינטרוספקטיבית בדובר הממקד, זה שחש עצמו נמוך מדי, שמגדיר עצמו כפחדן וכרכרוכי. המעברים בין מוקדי התיאור הם דיפוזיים מאוד, ומושגים באמצעות הזרימה הריתמית של המשפטים. זו מוטעמת אמנם לקצב הדיבור, אך היא מוזיקלית מאוד ומדויקת מאוד בעושר הטונאלי שלה.

הסוואתה או וויסותה של הרגישות האנושית באמצעות מעברים בין אובייקטים בולטת גם בסיפור 'הצפירה', שנכלל אף הוא בספר 'צנורות'. זהו סיפור המבקש להביע מחאה כלפי אופני ההנצחה והזיכרון של השואה, ובעיקר כלפי דור המבוגרים שלא הצליח להנחיל לדור הצעירים את תחושת השייכות והמעורבות האישית, בכל מה שקרה שם. אלא שסיפורו של קרת חף מכל היגד חינוכי-דידקטי, מכל אמירה מפורשת שעשויה להשתמע ממנה הטפת מוסר חינוכית. הלשון הדיבורית, שמשוברים בה במתכוון ביטויים של עילגות לשון וניבולי פה – משמשת כאמצעי הסוואה למסר החינוכי, מפני שהיא מעגנת את השיח במנטאליות של הגיבורים, תלמידי תיכון, העומדים לפני גיוסם לצה"ל, ומה שמעניין אותם זה בנות, ספורט והתקבלות ליחידה מובחרת – כסממן של הצלחה והשגיות אישית.

העלילה הגלויה של הסיפור משתמשת בזיכרון השואה ובטקס השנתי המתקיים בבית הספר כתפאורה לשבירת השגרה וליצירתם של יחסי קירבה בין הבנים לבין הבנות. אלא שהעלילה הגלויה היא רק הסוואה לעלילה אחרת, זו שבמרכזה דמות המספר החלש והפגיע, שמתוך ההתעללות וההתנכלות האישית שהוא חווה, ומתוך חוסר הביטחון שמאפיין אותו הוא חש הזדהות אותנטית ולא-מודעת עם קורבנות השואה.

היסוד החברתי-מוסרי עליו עמדנו הוא אחד מגורמי ההתססה של יצירתו של קרת, אם כי קרת נמנע מלהציבו בחזית המפורשת של יצירתו. אחד הסיפורים הבולטים בספרו השני "געגועי לקסינג'ר" הוא הסיפור הקצרצר 'ימים נוראים', שבמרכזו פרשנות חדשה לגמרי של הצירוף 'ימים נוראים' – שאין כלום בינה לבין קדושת הימים הנוראים – ויסוד ההיטהרות, הסליחה והמחילה הגנוזים בהם. 'הימים הנוראים' בסיפורו של קרת הם הימים הנוראים לאישה המוכה, שעוד מצפים לה ימים נוראים עוד יותר מבעלה המכה. באופן מפתיע ובלתי צפוי נקודת התצפית הממקדת היא זו של הבעל המכה, המושגת באמצעות דיבור משולב: "הוא נתן לה סטירות קטנות בפנים והיא צעקה "מנחם מנחם!" כאילו שמי שמכה אותה זה איזה זר והיא קוראת לו, שיבוא ויציל אותה. "מנחם, מנחם!" היא התכווצה בפינה, "מנחם, מנחם" והוא נתן לה בעיטה בצלעות. כשהתרחק ממנה להדליק סיגריה, ראה את כתם הדם על נעלי יום הכיפור שלו, ושוב הסתכל עליה וראה חצי ירח אדום על השמלה שקנה לה לחג. הירח הלך והתמלא, כנראה שנזל לה דם מהאף [...]" (118).

הקורא חש באי נוחות גוברת והולכת, ככל שהוא נחשף לנקודת התצפית של הגבר המכה. קרת כמו מעמיד לבחינה את גבולות ההלם והזעזוע של הקורא, במטרה לעורר בו באופן עקיף עמדה מוסרית המוקיעה את האלימות ואת השתלטנות הפיזית והרגשית של הגבר המכה.



הקורא בסיפוריו של קרת נתבע אפוא לגלות מעורבות מוסרית-ערכית ולנקוט עמדה, הגם שתביעה זו לעולם איננה מנוסחת באופן מפורש. קרת מפעיל עליו מניפולציות רטוריות שונות כדי לאלץ אותו להכריע בין עמדות מוסריות שונות ואף מנוגדות. כך למשל, בסיפור 'לשבור את החזיר' הפותח את הקובץ 'געגועי לקיסינג'ר' מוצב לנוכח רצונו התמים של הילד-המספר כי אביו יקנה לו בובה של בארט סימפסון, רצונו של האב לחנך את הבן לריסון עצמי ולחסכון. הוא קונה לו קופת חסכון בדמות חזיר עשויה מחרסינה, שבבוא היום ינפצו אותה לרסיסים, כדי לעשות שימוש במטבעות האצורות בה.

אלא שהילד איננו רואה בקופת-החזיר חפץ שימושי, הוא מכנה את החזיר פסחזון, משחק עמו, ונקשר אליו באופן רגשי. האב כלל איננו קשוב ליחס הרגשי שנטווה בין הילד לבין קופת החזיר – לדידו הילד רק מממש על הצד הטוב ביותר את שאיפתו שלו לחנכו לחסכון. כשהוא מבקש מהילד לנפץ את הקופה כדי לקנות בכסף שהצטבר בה את הבובה, אומר הילד-המספר: "שימות בארט סימפסון, שאני אתן עם הפטיש בראש לחבר?". הוא מבקש להערים על אביו, ולאחר שאביו נרדם, הוא נוטל את הקופה לשדה קוצים מרוחק - ושם משלח את חברו לחופשי.

יצירותיו של אתגר קרת מייצגות התמודדות מעמיקה עם המציאות הרוחנית-ספרותית החדשה של ימינו, המתאפיינת בהתמוטטותם של הנרטיבים הגדולים ושל האידיאולוגיות הלאומיות, ובניפוצם של המיתוסים שהפרו את היצירה הספרותית בדורות הקודמים. האידיאולוגיות של קידמה חברתית, מוצגות כמרוקנות, כמזויפות, ובעיקר כנעדרות אנושיות ומחטיאות את מטרתן. סיפורים רבים עוסקים בקונפליקט בין הנרטיב היהודי לעומת הישראלי, ובאידיאולוגיה הקולקטיבית לעומת האינדיבידואלית. שאלה קיומית מרכזית העולה בהתגוונות שונות בכלל יצירתו: האם האדם בן-זמננו יכול לחוש ערך עצמי, ומשמעות קיומית, ללא רקע של נרטיב נורמטיבי. ביצירתו של קרת, המציאות היום-יומית והשגרה הם נס מופלא, בעוד שהנסיים והקסמים הינם בגדר שיגרה. ככל שייצירתו מתפתחת כן מתערבבים בה המציאות והפנטסטי, היום יומי והאבסורדי. מה שחשוב הוא לא אם הדברים הם בגדר האפשר, אלא אם יש בהם אמת, ובתופעות מוזרות ובהתנהגות בלתי סבירה יכולה להיות טמונה אמת גדולה.

טשטוש הגבולות בין החיים לבין המתים הוא אחד הנושאים המרכזיים ביצירתו הסיפורית והקולנועית: "הקייטנה של קנלר", "חותכי הורידים: סיפור אהבה" ו"מדוזות" הן דוגמאות אחדות הממחישות את מרכזיותו של נושא זה. במרכזן של יצירות אלה מצויה לא ההתאבדות במובנה המילולי, אלא תחושת המוות המצויה בחיים עצמם, בשל הגילום האוטומטי שלהם, האדישות, האנרציה, הסתמיות, וחוסר האפשרות להרגיש, להאמין, ולקוות. הדמויות מתות בעודן בחיים, ללא יכולת הנאה, והן מנסות להטמיע את הייאוש והכאב במקסמי שווא של מין וסמים.

ביצירותיו של קרת שזורות יחד ביקורתיות ומרידה במוסכמות ובאידיאולוגיות, לצד חמלה, רגישות ואנושיות אין קץ. המבע של קרת מושתת על הומור, אירוניה, ספקנות, הבלטת האבסורד, וחוסר רציונאליות. דווקא הקלילות המדומה, מטלטלת את הקוראים והצופים והודפת אותם בעוצמה אל עומקים ותהומות שלא ציפו להם. הכאב והעצב שזורים ברבות מיצירותיו, אך ברובן קיים הבהוב של גאולה ותקווה.



כאות הערכה והוקרה להישגיו של אתגר קרת בספרות העברית עד כה ומתוך הכרה בהשפעתו על הספרות העברית המתהווה, ובטביעת חותמו שהיוותה דגם-נוסח רב השפעה והשראה ליוצרים רבים בני דורו, החליטה חברי ועדת פרס ניומן פה אחד, להעניק את פרס ניומן לשנת תשע"ב לסופר אתגר קרת. ובאנו על החתום, באוניברסיטת בר-אילן, היום כ"ו באדר תשע"ב (20 במרס 2012): פרופ' מירי קובובי, פרופ' אבידב ליפסקר, פרופ' שמואל רפאל, ד"ר רחל אלבק-גדרון, ד"ר תמי וולף-מונזון ומר אבישי לוביץ, נציגו של מר ניומן.